

ΣΕΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΝΑΟΔΟΜΙΑ ΣΤΗ ΦΘΙΩΤΙΔΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 16ο ΚΑΙ ΤΟΝ 18ο αι.*

Σε μια παλαιότερη μελέτη της σεισμικότητας του Ευβοϊκού¹ είχα διατυπώσει την άποψη ότι η καταστροφή μοναστηριών και ένα κύμα επισκευών και κατασκευών, που προκύπτουν από πληθώρα επιγραφών σε εκκλησίες της Λοκρίδας και της Μαλίδας στην περίοδο 1749-1759, φαίνεται ότι ακολούθησαν το σεισμό της 22 Ιουλίου 1740 που είχε πλήξει τη Λαμία και τη Λοκρίδα. Ένα πρόσφατο άρθρο², που συνοψίζει τη μελέτη της αρχιτεκτονικής του μέγιστου τμήματος των 20 περίπου γνωστών μεταβυζαντινών ναών στη Φθιώτιδα και στο ανατολικό τμήμα της Ευρυτανίας, δίνει τη δυνατότητα να επιβεβαιωθεί η υπόθεσή μου, αλλά και να επεκταθεί και για το σεισμό του 1544.

Στάθης Κ. Στείρος

Διπλ. Αγγ. Τοπ. Μηχ. Δρ Γεωλόγος

Πιο συγκεκριμένα, η συνολική και συστηματική μελέτη της αρχιτεκτονικής των μεταβυζαντινών εκκλησιών της Φθιώτιδας³ οδήγησε, μεταξύ άλλων, στο συμπέρασμα ότι ο 16ος και ο 18ος αι. ήταν εποχές άνθησης της ναοδομίας στην περιοχή, η πρώτη μάλιστα (16ος αι.) θεωρήθηκε ως αποτέλεσμα περιόδου ειρήνης και ευμάρειας. Η άποψή μου είναι ότι ειρήνη και ευμάρεια ήταν προϋποθέσεις για το κύμα κατασκευών ή επισκευών ναών στην περιοχή μετά τις καταστροφές των σεισμών του 1544 και του 1740.

Το συμπέρασμα αυτό βασίζεται σε δύο επιχειρήματα.

— Το πρώτο επιχειρήμα είναι ότι μεγάλης κλίμακας ναοδομία στις συνθήκες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας φαίνεται μάλλον ασυνήθιστο γεγονός. Μάλιστα, αν σκεφτεί κανείς ότι (σύμφωνα με τον Άγγλο περιηγητή Porter) περί το 1750 παραχωρήθηκε, λό-

γω της γέννησης του διαδόχου του θρόνου, το δικαίωμα εκτεταμένης επισκευής των κατερειπόμενων ναών (της Πόλης;) για 10 μόνο ημέρες⁴, και ότι η περίοδος μετά το 1750 ήταν ιδιαίτερα ταραγμένη στη Θεσσαλία⁵, η ανακατασκευή ή κατασκευή ναών σε όλη τη Φθιώτιδα, χωρίς κάποια ιδιαίτερη αφορμή, φαίνεται μάλλον απίθανο γεγονός.

— Το δεύτερο επιχειρήμα προκύπτει από τον παρατιθέμενο Πίνακα 1, που έχει βασιστεί στα στοιχεία των Πανουσάκη και Χριστοδουλοπούλου⁶. Από τον Πίνακα αυτόν συνάγεται ότι η έξαρση της ναοδομίας κατά τον 16ο και τον 18ο αι. φαίνεται να περιορίζεται στις δεκαετίες που διαδέχθηκαν τους καταστρεπτικούς σεισμούς του 1544 και του 1740⁷. Είναι μάλιστα χαρακτηριστικό ότι μόνο η κατασκευή του ναού της Αγίας Τριάδας στη Μεγάλη Κάφη το 1728 δεν είναι δυνατόν να συσχετιστεί με έναν από τους

δύο αυτούς σεισμούς. Επιπλέον, η μαρτυρία του P. Lucas, ότι στις αρχές του 18ου αι. η εκκλησία της Στυλίδας, που ίσως ταυτίζεται με τον Άγιο Βλάσιο, ο οποίος ανακαινίστηκε ή ξανακτίστηκε περί το 1741, ήταν αξιόλογη για το μέρος εκκλησία⁸, αποτελεί ένα πρόσθετο επιχειρήμα για την ύπαρξη σχέσης αιτίου-αιτιατού μεταξύ σεισμών και έξαρσης της ναοδομίας στη Φθιώτιδα μετά το 1740.

Εάν αίτιο της έξαρσης της ναοδομίας στη Φθιώτιδα μετά το 1544 και το 1740 είναι η μερική ή ολική καταστροφή των ναών από σεισμούς, προϋπόθεσή της αναμφίβολα είναι η ύπαρξη κατάλληλων οικονομικών και κοινωνικοπολιτικών συνθηκών, που επιτρέπουν αξιόλογα οικοδομικά (και εικονογραφικά) προγράμματα και δεν οδηγούν σε δραστήρια υποβάθμιση του επιπέδου ζωής ή και μερική ή ολική εγκατάλειψη των οικιστικών κέντρων.

Τα δεδομένα από τη Φθιώτιδα των μεταβυζαντινών χρόνων επιβεβαιώνουν συνεπώς το συμπέρασμα ότι, κάτω από ορισμένες συνθήκες, ένα καταστροφικό γεγονός, ένας σεισμός, μπορεί, ανάλογα με τη δυναμική της κοινωνίας, να λειτουργεί «δημιουργικά», όπως έχει παρατηρηθεί και στην προϊστορική εποχή (αρχιτεκτονική, Ακρωτήρι¹, κεραμική, Πυρνήα²).

Σημειώσεις

* Το άρθρο αποτελεί προϊόν μελέτης που υποστηρίχθηκε από το Ινστιτούτο Γεωλογικών και Μεταλλευτικών Ερευνών (IGME) και τον Οργανισμό Αντισταθμικού Σχεδιασμού και Προστασίας (ΟΑΣΠ).

1. S. Stiros, 1985, «Archaeological and geomorphic evidence of Late Holocene vertical motions in the N. Euboean Gulf (Greece) and tectonic implications».

Αδμιοσίεητ έκθεση ΙΓΜΕ 6236.

2. Χ. Παναοάκης, Ρ. Χριστοδουλοπούλου, 1992, «Οδοιοοικό στις μεταβυζαντινές εκκλήσεις της Φθιώτιδας». *Αρχαιολογία* 45, 42-57.

3. Κ. Σιμόπουλος, 1984, *Ξένοι ταξιδιώτες στην Ελλάδα 1700-1800*, Δ' έκδ., σ. 214.

4. Οπ. παρ., σ. 427.

5. Βλ. Β. Παπαζάχος, Κ. Παπαζάχου, 1989, *Οι σεισμοί της Ελλάδος*, Ζήτηρ, Θεσσαλονίκη.

6. Βλ. Ι. Βορτσέλα, *Φθιώτις*, φωτογρ. αναπαραγωγή έκδοσης 1907, Κασταλία, Αθήνα, σ. 374.

7. Μ. Marthari, 1990, *The chronology of the last phases of occupation at Akrotiri in the light of the evidence from the West House pottery groups, Thera and the Aegean World III*, vol. iii.

8. Κ. Killian, «Earthquakes and archaeological context at Tiryns, Archaeoseismology» (S. Stiros and R. Jones eds.), Occ. Paper 7 of the Fitch Lab., Oxbow, Oxford.

9. Κ. Καραστόθης, 1965, *Το Μοναστήρι του Αγ. Γεωργίου στη Μαλεσίνα και Θεολόγο (Αλές Λοκρίδας)*, Αθήνα.

Earthquakes and Church-Building in Phthiotis During the Sixteenth and Eighteenth Centuries

S. Stiros

In an older study dealing with the seismic activity in the area framing the Euboean Bay, I had made the suggestion that the destruction of monasteries as well as a reconstructing and building wave during the years 1749-1759, which are documented by a plethora of inscriptions in churches of the Locris and Malis region, seem to have followed the earthquake of July 22, 1740, which had struck the town of Lamia and the province of Locris. A recent article, which summarizes the architectural research on most of the approximately twenty known Post-Byzantine churches in Phthiotis and in the eastern part of Eurytania, verifies my hypothesis which thus can also explain the similar activities that followed the earthquake of 1544.

Πίνακας 1

Θέση	Ναός	Κατασκευή	Εικονογράφηση	Λίγο μετά το	
				1740	1544
Μαλεσίνα	Άγ. Γεώργιος	16ος ¹	1599	;	ναι
Καλαπόδι	Άγ. Απόστολοι	16-18ος ²		;	
Σφάκα	Άγ. Γεώργιος	1562-1571 ³	1550-60		ναι
Μόδι	Μεταμόρφωση	1571			ναι
Αμφίκλεια	Παναγία Δαδίου ⁴		18ου	;	
Δαμάστα	Καθολικό μονής	17ου/18ου;		;	
Υπάτη	Άγ. Νικόλαος	18ου; ⁵		;	
Υπάτη	Αγάθωνος	1450/1500 ⁶	17ο, ~ 1750	;	;
Αντινίσσα	Καθολικό μονής	~ 1450-1550			;
Μεγ. Κάψη	Άγ. Τριάδα	1728	1731	όχι	
Μαυρίλο	Άγ. Δημήτριος	1749		ναι	
Στυλίδα	Άγ. Βλάσιος	1559, 1741 ⁶	1752	ναι	ναι
Στυλίδα	Πρόδρομος		1755	ναι	
Μυγδαλιά	Άγ. Γεώργιος	1752/53	1753	ναι	
Μυγδαλιά	Άγ. Ανδρέας	1753		ναι	
Νεραίδα	Ταξίαρχος	~ 1750		:54	

¹ Διαδέχτηκε παλαιότερο κτίσμα. Το 1590 Μονή Παναγίας, το 1769 Άγ. Γεώργιος⁴.

² Διαδέχτηκε κτίσμα 12ου/13ου αι.

³ Το 1798 ανακηρύχτηκε σταυροπηγιακή.

⁴ Διαδέχτηκε κτίσμα 10ου αι.

⁵ Παλιότερο κτίσμα 15ου αι. καταστράφηκε, ίσως από σεισμό.

⁶ Πέρι το 1706 ο ναός της Στυλίδας ήταν σε καλή κατάσταση⁷.